

Cite: Novikov, Valerii (2025). Pravo na zhytlo vnutrishno peremishchenykh osib [Right to Housing for International Displaced Persons]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika — Demography and Social Economy*, 3 (61), 60—78.

УДК 33:1717]:146.78

JEL Classification: I 29, I 19B

ВАЛЕРІЙ НОВІКОВ, д-р екон. наук, проф.

Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України
01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: valery.economy@ukr.net

ORCID: 0000-0001-5892-815X

Scopus ID: 57221437748

ПРАВО НА ЖИТЛО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Забезпеченість населення комфортним житлом — один із найбільш важливих показників якості життя населення. Достатнє житло завжди залишалася для населення України першочерговою проблемою. На міжнародному рівні право на достатнє житло трактується у розширеному контексті. Його критеріями є: гарантованість проживання, наявність послуг, матеріалів, зручностей та інфраструктури, придатність житла для проживання, фізична доступність, місцезнаходження, адекватність з погляду на культуру, доступність. Останній критерій розглядається як вартість житла, що не повинна ставити під сумнів можливість здійснення його мешканцями інших прав людини (конституційних прав людини: на захист здоров'я, сімейне піклування, утримання дітей, охорони дитинства, материнства і батьківства, освіти) або підривати цю можливість. Саме з цих позицій переважно трактується право на житло для внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Зараз 2,5 млн ВПО потребують відновлення своїх прав на зруйноване та пошкоджене житло. Значна роль у реалізації відновлення належить спеціальним науковим дослідженням. На сьогодні залишається ряд ключових питань щодо впровадження середньострокових рішень для забезпечення ВПО житлом, зокрема за відсутності уніфікованої системи оцінки рівня їх інтеграції, які потребують комплексного системного підходу до реалізації державної політики у житловій сфері. Це дасть можливість Україні реформувати житлову політику, гар-

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2025. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

монізувати норми законодавства країни із сучасними світовими нормами і стандартами. Завдання статті полягає в тому, щоб на основі аналізу оприлюднених наукових джерел, статистичних даних та законодавчих актів сформувати рекомендації щодо вдосконалення житлової політики відносно ВПО. Науковою новизною є авторське визначення ВПО як особливого шару суспільства, життєдіяльність якого потребує окремого законодавчого регулювання. Вводиться поняття правовідносин у житловій сфері. Запропоновано низку механізмів (фінансово-кредитних, організаційних, програмних), які зроблять житло для ВПО більш доступнішим. Методи дослідження: емпірико-теоретичний (комплексний) метод, що забезпечив об'єктивність та достовірність отриманих результатів.

Ключові слова. внутрішньо переміщені особи, доступність житла, витрати на житло, іпотека, житлове законодавство.

Постановка проблеми й актуальність дослідження. В Україні гостро стоїть необхідність реформування житлової політики, гармонізації норм законодавства країни із сучасними світовими нормами і стандартами, зокрема в житловій сфері. На сьогодні офіційно 657 тис. сімей перебувають на обліку тих, хто потребує поліпшення житлових умов в органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях. Крім цього налічується майже 5 млн ВПО, у половини яких пошкоджені або зруйновані житлоприміщення. Більшість заходів, що вживала держава досі, не відповідають ситуації, що склалась. Пріоритетним напрямом у політиці щодо захисту прав ВПО на найближчий період повинне стати розроблення заходів на державному та місцевому рівні, спрямованих на забезпечення житлом ВПО. Значна роль у забезпеченні користуватися своїми конституційними правами без будь-якої дискримінації за ознакою внутрішнього переміщення належить науці. В цьому полягає актуальність та евристичність публікацій на тему прав ВПО на житло.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До 2004—2005 рр. питання житлового забезпечення населення зосереджувались навколо ефективності фінансових інструментів і організації будівництва житла, а також на якості житлових умов населення України. В. І. Кравченко і К. В. Паливода (V. I. Kravchenko & K. V. Palyvoda) аналізували використання прогресивних форм інвестування у житлове будівництво за принципом поєднання будівельного і банківського бізнесу. В основному свою увагу вони приділили узагальненню досвіду «Київміськбуду» [1].

Питання якості житлового середовища розглянуто у колективній монографії «Житлові умови населення: чинники, сучасний стан і політика регулювання» (Л. М. Черенько (L. M. Cherenko), С. В. Полякова (S. V. Polyakova), В. С. Шишкін (V. S. Shyshkin), В. С. Заяць (V. S. Zaiats), Ю. Л. Когатко (Y. L. Kohatko), О. А. Васильєв (O. A. Vasyliiev), А. Г. Реут (A. G. Reut), Ю. А. Клименко (Y. A. Klymenko), Т. В. Новосільська (T. V. Novosilska)) [2].

Одночасно із згаданими публікаціями почались розробки соціальних питань ВПО. Визначенню завдання на довгострокову перспективу щодо

загального облаштування ВПО присвячені праці О. Ф. Новікової (O. F. Novikova), О. І. Амоші (O. I. Amosha), В. П. Антонюка (V. P. Antoniuk) та ін.[3]. О. Токар-Остапенко (O. Tokar-Ostapenko) звертається до актуальних питань допомоги на проживання переселенців [4]. З часом проблеми ВПО не тільки не зменшуються, а загострюються. З-понад багатьох з них три головні: житло, виплати та фінансова підтримка, робочі місця. Комплекс підходів до цих трьох проблем розглядав О. Гончаренко (O. Honcharenko) [5].

Мета статті. На основі аналізу опублікованих наукових джерел, статистичних даних та законодавчих актів сформувані рекомендації щодо вдосконалення житлової політики відносно ВПО.

Наукова новизна. Презентовано авторський підхід до категоріального визначення ВПО як особливого шару суспільства, життєдіяльність якого потребує окремого законодавчого регулювання. Наголошено на застосуванні поняття правовідносин у житлову сферу. Запропоновано низку механізмів (фінансово-кредитних, організаційних, програмних), що зроблять житло для ВПО більш доступнішим.

Методи дослідження. Використано емпірико-теоретичний (комплексний) метод, що забезпечив об'єктивність та достовірність отриманих результатів й дав змогу глибше вивчити різні аспекти обраної теми.

Викладення основного матеріалу. Відповідно до українських умов зміст житлової проблематики полягає, крім подолання гострої нестачі житла і забезпечення значної частки населення житловою площею, відповідно до нормативних вимог розвинених країн, у необхідності прихистку людей у разі незаконного виселення з житла, і на подоланні змін, що відбулися у секторі орендного житла через військові дії, з метою компенсації втрати житла ВПО та всім, хто зазнав труднощів унаслідок руйнування житлових приміщень.

На час дослідження в Україні набули загрозливого поширення факти незаконного виселення людей з житла. Криміналізація цих дій мала місце протягом тривалого періоду, але посилилася під час проведення воєнних дій. Згідно зі статистичними даними Офісу Генерального прокурора (ОГП) за минулі роки, спостерігається збільшення фактів незаконного порушення недоторканності, зокрема і незаконного виселення з житла.

Сьогодні в Україні складність житлової проблеми посилюється пошкодженням і погіршенням стану будинків, масовим тривалим переміщенням людей та економічним тиском на громади, що робить її надзвичайно гострою з точки зору розроблення програм, політик, адвокації, які загалом спрямовані на підтримку з отриманням населенням житла та платою за нього.

За даними Міжнародної організації міграції¹, на початок січня 2024 р. 3 548 000 осіб вважаються ВПО в Україні, 6 483 500 осіб були переміщеними

¹ Міжнародна організація з міграції (МОМ) почала роботу в Україні у 1996 р. МОМ надає комплексну відповідь на гуманітарні потреби мігрантів, ВПО, людей, що повер-

за кордон, 4 734 000 людей повернулися до свого звичного місця проживання в Україні після того, як були змушені покинути його щонайменше на два тижні після лютого 2022 р. Мобільність населення спричинена незадовільністю умов проживання, вартістю оренди та пов'язаних із житлом стратегіями подолання труднощів. За оцінками Міністерства розвитку громад і територій, на початку червня 2022 р. щонайменше 116 тисяч житлових будинків, де мешкали 3,5 млн людей, були пошкоджені або зруйновані. Зараз приблизно 3 млн українців живуть у пошкоджених будинках [6].

За даними Київської школи економіки, пошкоджено або зруйновано близько 44 млн м² житла — вони оцінюють збитки у 39,3 млрд дол. Враховуючи ситуацію за останній час, масштаби втрат нині можуть бути значно більшими. З огляду на це важко точно підрахувати кількість людей, які отримали прихисток з початку війни. Проте ключовим питанням може бути захист людей, що залишили житло і стали внутрішніми або зовнішніми мігрантами.

Переміщення населення як усередині країни, так і за її межі призвела до економічної напруги в домогосподарствах, пов'язаних зі зменшенням місячного доходу сімей та зростання рівня безробіття, ускладненням проблем, з якими стикаються найуразливіші групи населення, зокрема ВПО.

У табл. 1 наведено дані, які свідчать, що загалом рівень доходів населення без витрат на житло становить відносно 43,7 % середньомісячної заробітної плати. В малих містах і селищах міського типу — 26,9, у передмістях великих міст та у великих містах — відповідно 38,7 і 70,7 %.

З огляду на низькі доходи і дефіцит джерел їх поповнення спостерігається неспроможність населення в умовах високих витрат на житло підтримувати гідний рівень життя, що не тільки протирічить формальним нормам і принципу доступності житла, за чим намагається слідкувати

Таблиця 1. Рівень доходів переміщених осіб за регіональним статусом, крім витрат на житло

Показники	Доходи без житлових витрат, грн	Відносно середньомісячної заробітної плати по країні, %
На національному рівні	6500	43,7
У малих містах і селищах міського типу	4000	26,9
У передмістях великих міст	5759	38,7
У великих містах	10 500	70,7

Джерело: [7, с. 4—10].

нулися, та місцевих громад шляхом безпосередньої гуманітарної допомоги та проєктів у сфері розвитку. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/pro-mom>

держава, але це становить загрозу соціально-економічному розвитку країни і викликає негативне ставлення до застосовуваних урядових заходів.

Більшість ВПО (зокрема 59 %, що орендують житло) не мають постійної зарплати як основного джерела доходу і часом залишаються безробітними. Затяжна економічна скрута змушує дедалі більшу частку ВПО застосовувати такі стратегії подолання труднощів, які пов'язані з затримкою орендної плати та переїзду у житло з гіршими умовами [7, с. 1—10].

Проведений аналіз виявив також низку ознак поступового і послідовного переміщення ВПО у стан, який характеризується постійним або хронічним дефіцитом ресурсів, можливостей вибору шляхів, безпеки для того, аби мати достатній рівень життя, гарантоване право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі втрати працездатності або безробіття з незалежних від них обставин.

В умовах обмеження прав ВПО на отримання грошової допомоги 27 % із них віддають перевагу влаштуванню на некваліфіковану або низькооплачувану роботу; 16 % відправленню членів сім'ї до друзів та родичів або до пунктів розповсюдження продовольчих продуктів, як-то благодійних їдалень або продовольчих банків. Більше того, 12 % продають побутові предмети та домашнє майно, щоб задовольнити базові потреби; 11 % використовують дедалі мізерніші джерела доходу або вдаються до нелегального заробітку [7, с. 7—10].

Аналіз житлової ситуації в Україні показує, що крім ВПО, які є найбільш уразливою групою населення — орендарів житла, під цю характеристику підпадають й вразливі групи непереміщених осіб та осіб, які повернулися. Серед непереміщених орендарів у домогосподарствах із низьким рівнем доходу 50 % повідомили, що витрачають на житло понад 70 % доходу свого домогосподарства, а 80 % респондентів — понад 50 %. Це можна порівняти лише відповідно з 10 % і 23 % непереміщених орендарів із вищим доходом. В абсолютному вимірі чисельність непереміщених осіб — орендарів житла та осіб, які повернулися, значно менші за таку ж категорію чисельності ВПО. У табл. 2 наведені дані про чисельність осіб ВПО та непереміщених осіб і осіб, що повернулися, котрі витрачають на житло 50 % та 70 % свого доходу. Дані таблиці свідчать, що серед непереміщених орендарів і орендарів з-поміж осіб, що повернулися, і які постраждали

Таблиця 2. Витрати на житло осіб за статусом переміщення

Кількість осіб, які витрачають на житло:	Непереміщені особи	Особи, що повернулися	ВПО
50 % доходу	564 000	165 000	1 105 000
70 % доходу	350 000	89 000	686 000

Джерело: [7, с. 7—10].

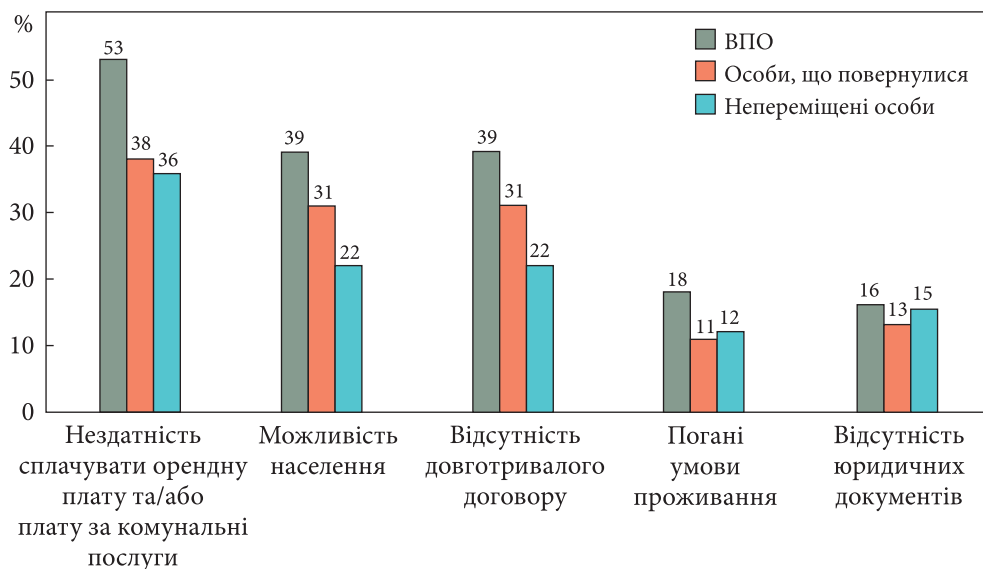

Рис. 1. Частка осіб, які винаймають житло та фактори, що обмежують їхню здатність залишатися в поточному житлі

Джерело: [7, с. 8—10].

найменше, є певна частина економічно вразливого населення, яке загалом дорівнює 1 168 000 осіб. Серед ВПО чисельність вразливих осіб складає 1 790 000. Така інформація свідчить про необхідність інклюзивних програм допомоги.

Значна частина доходів на оплату житла та комунальних послуг є тяжким фінансовим тягарем для домогосподарств і фактором, що провокує небезпечну ситуацію і страх виселення з житла. Крім труднощів з оплатою оренди і комунальних послуг на можливість залишитися в поточному житті впливають відсутність юридичних документів на житло та довгострокового договору на оренду. Серед ВПО 16 % не мають юридичних документів і 29 % довгострокових договорів, що послаблює їх гарантії щодо недопущення примусового виселення. Серед контингенту, що повернувся, таких осіб налічується 13 % та 24 %; серед непереміщеного контингенту — 5 % та 20 %. Загалом комплекс факторів, що негативно впливають на стабільність житлових умов і безпеку виселення у розрізі переміщеного контингенту, представлено на рис. 1.

На підставі наведених даних видно, що серед ВПО 39 % підпадають під умови позбавлення орендованого житла, серед осіб, що повернулися — 31 % та 22 % серед непереміщених осіб.

Для кола людей, які опинились у складних обставинах воєнного стану, існує не тільки загроза, але й факти виселення. Процедура виселення юридично складна і має розгалужене структурування.

За способом дії визначаються підстави та етапи виселення; соціальна структура характеризує з юридичного боку категорію мешканців, на яких розповсюджується процедура виселення та відшкодування моральної шкоди за незаконне виселення; гуманітарна — враховує моральний та матеріальний аспекти позбавлення людей житла. Всі ці моменти мають наукове значення і повинні враховуватись у законодавстві. Процедурний аналіз виселення — це дослідження правової природи припинення проживання у житлі. Вона може бути різною залежно від умов та мети виселення. Юридична наука розрізняє природу виселення як наслідок припинення житлових правовідносин; як санкцію та як примусове виселення. За таких обставин значна частина науковців більшою мірою орієнтуються на норми житлового законодавства країни, що не є стійкими, ніж на правовідносини у житловій сфері — як це прийнято у міжнародній практиці. Застосування примусових підстав припинення права власності на житло, оренди породжує питання забезпечення і гарантування права особи на житло. В умовах воєнного стану важливість врахування цього аспекту є актуальним для сучасних досліджень з огляду на наявність ВПО, що опинились у стані примусового виселення [8, с. 118]. Продовжують існувати мотиви практики примусового виселення з житла, пов'язані з порушенням прав власника майна або якщо особа проживала без правових підстав та документів у майні, яке їй не належить. Реалізації цієї процедури сприяють нові правила виселення людини з житла без звернення до суду. Це стало можливим у зв'язку зі змінами у Законі України «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні»² [9].

Використання міжнародних підходів до оцінки практики примусового виселення досі недостатньо враховано в українській практиці. Про це свідчать не тільки результати соціальних обстежень, наведених у рис. 1, але й результати теоретичних досліджень. У роботах науковців останнім часом проводиться думка недостатнього законодавчого обґрунтування процесу примусового виселення, зокрема й з боку міжнародного права. Для більш чіткого розуміння проблеми ВПО учені пропонують ввести у науковий обіг термін правовідносин. За цією юридичною категорією визначається сутність суб'єктивного права на житло. У науковому значенні правовідносини відповідно до ситуації з ВПО повинні мати пріоритетне значення перед поняттям житлових відносин, яке міститься в проекті Закону України «Про основні засади житлової політики» (ст. 4)³. Справа в тому, що у проекті

² Закон України «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1871-20#Text> (дата звернення: 17.04.2025).

³ Проект Закону України «Про основні засади житлової політики». URL: <https://mtu.gov.ua/files/Avto/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%83.pdf> (дата звернення: 15.05.2025).

житлові відносини трактовано як процес реалізації суб'єктом цих відносин свого права на житло: «Житлові відносини — суспільні відносини щодо реалізації права осіб на житло...»⁴. У ВПО таке право недостатньо визначено або зовсім відсутнє. Тому гарантії щодо недопущення примусового виселення залишаються критичною проблемою, оскільки значна частина ВПО не мають юридичних документів на житло, де вони на поточний момент проживають. Соціальні дослідження свідчать, що найбільше через ризик виселення переймаються ВПО, але страх потенційного виселення присутній серед усіх груп населення [7, с. 1—10]. Наявність ВПО, юридичний стан яких неврегульовано, не можуть стати суб'єктами житлових відносин, отже, мати гарантований державою соціальний захист. У зв'язку з цим правомірно ставити питання про дослідження визначення правової природи ВПО, без чого їм може загрожувати припинення проживання у житлі.

Відповідно до Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи 2006(6) і Керівних принципів ООН з питання про переміщення осіб усередині країни, внутрішньо переміщеними особами вважають «людину чи групу людей, які були змушені або зобов'язані покинути чи залишити свої будинки або місця звичайного проживання, зокрема внаслідок або щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, проявів насильства, порушень прав людини, стихійних або створених людиною лих, і які не перетинали міжнародно визнаних державних кордонів» [10, с. 7]. Отже, ВПО — це особи, яких змусили полишити свої будинки або місця постійного проживання та переміститися до іншої частини їхньої власної країни. Такі особи вирушають у дорогу у зв'язку зі збройним конфліктом, проявами етнічного насильства, порушеннями прав людини або наслідками природних катастроф, а також у разі очікування на ці події. Цих осіб варто відрізняти від осіб, що добровільно полишили власні домівки з метою покращити своє соціальне або економічне становище. Двома основними ознаками ВПО є вимушена природа їхнього від'їзду та факт того, що вони залишаються у власній країні [10, с. 7].

У визначенні поняття «ВПО», як це видно з попереднього висловлення, зроблено акцент на двох аспектах. Перший пов'язаний із примусовою або недобровільною природою внутрішнього переміщення і передбачає лише орієнтовний перелік можливих причин переміщення, оскільки вони можуть бути різноманітними. Другий стосується територіального характеру внутрішнього переміщення, адже зазначено, що воно відбувається в межах національних кордонів. Причини, через які ВПО вимушено полишили власні домівки, у багатьох випадках схожі з причинами біженців,

⁴ Проект Закону України «Про основні засади житлової політики»: «Житлові відносини — це суспільні відносини щодо реалізації права осіб на житло, володіння, користування і розпорядження житлом, формування, наповнення та використання житлового фонду в Україні». Ст. 4. п. 1.

однак перші не перетинали міжнародного кордону. Згідно із Поясненням до Керівних принципів, територіальну вимогу буде дотримано навіть у випадках, коли переміщені особи, змушені пересуватися транзитом через територію сусідньої держави з метою потрапити до безпечної частини власної країни, згодом не можуть повернутися до місця свого походження. Так само вимога щодо територіального принципу може застосовуватись до тих осіб, котрі добровільно поїхали до іншої частини власної країни, але не можуть повернутися додому, оскільки події, що сталися за їхньої відсутності, роблять таке повернення неможливим [10, с. 12].

Основним міжнародним документом, що стосується питань переміщення, є «Керівні принципи ООН з питання про переміщення осіб усередині країни» [11, с. 15]. У ньому встановлено мінімальні стандарти захисту ВПО. Ці принципи не носять обов'язкового характеру, проте вони мають в своїй основі міжнародні угоди у сфері прав людини і міжнародне гуманітарне право й розглядаються ключовими міжнародними форумами як важлива міжнародна основа для захисту ВПО. Згадані принципи пропонують важливі інструменти та стандарти вирішення ситуацій внутрішнього переміщення, набуваючи все більшого визнання з боку міжнародної спільноти. Висловлюється думка, що хоча Керівні принципи не є юридично обов'язковими, вони все ж таки мають правове значення. Представник Генерального секретаря ООН з питань ВПО Френсіс М. Денг у період з 1992 по 2004 рік відзначав: «Хоча вони (*права та гарантії*) не є зобов'язуючими, Керівні принципи відображають та повністю відповідають міжнародним угодам у сфері міжнародного гуманітарного права та захисту прав людини. Іншими словами, вони є своєрідним аналогом міжнародного права з питань біженців» [11, с. 3].

Прагнення Комітету міністрів Ради Європи реалізовувати Керівні принципи внутрішнього переміщення примушує національні органи влади нести відповідальність за надання ВПО гуманітарної допомоги, зокрема доступу до базового притулку і житла.

Право на житло у Європейській соціальній хартії (переглянутої) підтверджується зобов'язанням держав-членів сприяти доступові до житла належного рівня; запобіганням бездомності та сприянням її скороченню з метою поступової ліквідації; встановлюванням на житло цін, доступних для малозабезпечених осіб (ст. 31). Ненадання базового притулку та житла може за певних обставин бути прирівняне до нелюдського поводження, яке заборонене Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини, ЄКПЛ), або становити загрозу праву на здоров'я, закріпленого у переглянутій Європейській соціальній хартії (ст. 11) (ЄСХ). Також у цьому контексті важлива стаття 30 переглянutoї ЄСХ, яка визначає право на захист від бідності та соціального відчуження і зобов'язує держави вживати заходів для надання

особам, що живуть або можуть опинитися в ситуації соціального відчуження чи бідності, а також членам їхніх сімей ефективного доступу, зокрема, до житла, роботи, професійної підготовки, освіти, культури і соціальної та медичної допомоги.

У Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ 2198 (2018)) «Гуманітарні наслідки війни в Україні» закликало українські органи влади до забезпечення права на адекватне житло та вирішення житлових питань як невід'ємної частини сталих рішень для ВПО в Україні, зокрема до ухвалення законодавчої бази для запровадження та імплементації різноманітних житлових програм. Так, ПАРЄ закликала уряд України розглянути можливість приєднання до Банку розвитку Ради Європи (БРРЕ), а до цього — співпрацювати з іншими державами-членами Банку під час розробки проектів допомоги для підтримки житлових потреб ВПО в Україні. Банк розвитку Ради Європи, членами якого станом на початок 2019 року є 40 держав-членів Ради Європи та Ватикан, надає кредити у чітко визначених сферах на фінансування виключно соціально значущих проектів, з-серед них проектів житла для ВПО [12, с. 74]. До прийняття Україною рішення про приєднання до Банку Асамблея звернулася до Банку з проханням створення доступних кредитних програм, які можна було б використовувати Україні для підтримки житлових проектів для вразливих верств населення, включно з ВПО. Відповідно до цього Банк розпочав свою підтримку України ще до вступу України до цієї організації. У березні 2023 р. було виділено 3,1 млн євро з Фонду мігрантів та біженців БРРЕ для діяльності Міжнародної організації міграції в Угорщині, Молдові, Польщі, Румунії та Словаччині, а також Адміністрації з розміщення біженців Чехії. У травні 2022 р. було виділено також 2,1 млн євро для підтримки українських переміщених осіб у Болгарії (також для офісу Міжнародної організації міграції), Молдові (Міністерству охорони здоров'я), Естонії (Ради з питань біженців) та Литві (Міністерству соціальних питань і праці)⁵.

У червні 2022 р. Україна подала офіційну заявку на членство в БРРЕ. 29 травня 2023 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про прийняття Статуту Банку розвитку Ради Європи та приєднання до Третього протоколу до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи»⁶. Процес вступу завершено в червні 2023 р. Україна стала 43-ю країною-членом БРРЕ. Серед основних напрямів співробітництва заплановано на

⁵ Пояснювальна записка (26.05.2023). URL: pdf. <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/1799557> (дата звернення 12.03.2025).

⁶ Закон України «Про прийняття Статуту Банку розвитку Ради Європи та приєднання до Третього протоколу до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи» від 29 травня 2023 р. URL: № 3114-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3114-20#Text> (дата звернення: 22.01. 2025).

задоволення потреб України у сфері охорони здоров'я та проведенні державної житлової політики (забезпеченні житлом громадян)⁷

У вересні БРРЄ уклав грантову угоду з католицькою гуманітарною організацією *Catholic Relief Services (CRS)* на суму 2 млн євро для підтримки ремонту житла для понад 500 вразливих домогосподарств у регіонах України, постраждалих від війни [13].

У листопаді 2023 р. БРРЄ схвалив позику Україні у розмірі 100 млн євро на відновлення охорони здоров'я та задоволення нагальних потреб у медичних послугах. Виділені кошти підтримують проєкт Світового банку «Зміцнення системи охорони здоров'я та збереження життя» (*HEAL*) вартістю 500 млн дол. США [14]. У квітні 2024 р. для розвитку співпраці з БРРЄ Кабінет Міністрів України видав Розпорядження «Про залучення позики від Банку розвитку Ради Європи для реалізації Проєкту «Зміцнення системи охорони здоров'я та збереження життя (*HEAL Ukraine*)»⁸. У 2024 р. близько 3000 осіб, котрі постраждали внаслідок війни, матимуть можливість придбати власне житло завдяки позиці від БРРЄ в розмірі 100 млн євро. В рамках проєкту «НОМЕ: Компенсація за знищене житло» БРРЄ готовий значно розширити обсяг фінансування у 2025 р. Це дасть змогу забезпечити житлом тисячі родин, які втратили власне помешкання у зв'язку з його руйнуваннями через військові дії [15].

Іншим відповідним документом, розробленим для захисту ВПО, є «Принципи ООН з питань реституції житла та майна біженців і переміщених осіб», відомі як «Принципи Пін'єйру». Вони встановлюють стандарти та містять настанови щодо ситуації втрати майна і домівок у контексті переміщення. Відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини), ці принципи є найповнішими стандартами у сфері захисту ВПО [10, с. 14].

Принципи Пін'єйру — це лише рекомендації. Але саме на ці міжнародні стандарти повинна орієнтуватися держава-член ООН. Рада Європи також визнала керівними Принципи Пін'єйру для своїх держав-членів (Резолюція та Рекомендація ПАРЕ щодо вирішення майнових проблем біженців та переміщених осіб) [16].

На відміну від біженців, які перебувають під захистом Женевської конвенції 1951 р. про статус біженців, ВПО не захищені жодним міжнародним юридично зобов'язальним документом. Ефективний захист ВПО дуже

⁷ Україна офіційно приєдналась до Банку розвитку Ради Європи. URL: <https://epravda.com.ua/news/2023/06/20/701366/> (дата звернення: 24.01.2025).

⁸ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2024 р. №353-р «Про залучення позики від Банку розвитку Ради Європи для реалізації Проєкту «Зміцнення системи охорони здоров'я та збереження життя (*HEAL Ukraine*)». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zaluchennia-pozyky-vid-banku-rozvytku-rady-ievropy-dlia-realizatsii-proektu-zmitsnennia-s353230424> (дата звернення: 17.01.2025).

сильно залежить від держави, де такі особи перебувають, і тому проблема ВПО часто сприймається як внутрішнє питання відповідної країни й отримує набагато менше уваги з боку міжнародної спільноти, аніж питання біженців. ВПО можуть досить просто маргіналізуватись у власній країні, проживаючи у важких умовах, маючи невизначений правовий статус, нечітко окреслені права у національному законодавстві та незадовільний захист правових, соціальних, економічних політичних прав [10, с. 17]. Міжнародне визначення ВПО стосується саме тих переміщених осіб, які не перетинали міжнародно визнаних кордонів держав.

На соціальну вразливість ВПО було звернено увагу ПАРЕ. В Рекомендаціях 1877 (2009) висловлено занепокоєння з приводу відсутності на європейському просторі довготривалих позитивних рішень для переважної більшості ВПО. Зокрема Асамблея Ради Європи констатувала: «Багато категорій ВПО особливо вразливі, залежні від держави та потребують адресної допомоги. ... в Європі досі живуть у центрах тимчасового розміщення, тимчасових притулках або несанкціонованих поселеннях без гарантій від необґрунтованого виселення й часто без доступу до основних послуг, як-от води, електрики чи каналізації. Збереження неналежного житла й житлово-побутових умов ... посилює їх соціальну ізоляцію» [17].

Проте право ВПО на житло та нормальні умови проживання неодноразово ставало предметом розгляду Європейським судом з прав людини. Багаторічна практика Суду підтверджує право ВПО на захист від примусового виселення з житлових приміщень, де вони проживають під час їх переміщення. Більш того, Суд, маючи прецеденти, дійшов висновку про те, що вилучення владою у свою власність будинку, який було виділено ВПО як тимчасовий притулок і який був для них житлом протягом більше десяти років становить собою незаконне втручання в їхнє право «на повагу до їхнього житла»⁹. Водночас не заперечується виселення ВПО, якщо вони незаконно займають власність інших осіб, особливо коли власники житла або майна не отримають вчасно компенсації за те, що їм належить по праву. Разом з цим Європейським судом зазначено, що якщо сучасне суспільство вважає житло населення основною соціальною потребою, регулювання житлової сфери не може бути повністю підпорядковане принципам ринку¹⁰. У виняткових випадках зобов'язання забезпечення притулком особливо вразливих осіб може впливати із положень ст. 8 Європейської конвенції з прав людини [18].

⁹ Вдосконалення національного законодавства України стосовно захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб. Переглянутий базовий аналіз. Київ: Право, 2019. С. 75. URL: <https://nbuviap.gov.ua/e-biblioteka/dokumenty-prava/bizhentsi-ta-vymusheno-peremishcheni-osoby-dokumenty-prava/vdoskonalennya-natsionalnogo-zakonodavstva-1> (дата звернення: 09.04. 2025).

¹⁰ Там само. С. 75— 76.

Забезпечення населення житлом є одним із викликів для національного законодавства України. Особливо це загострення відчувається у випадках масового потоку ВПО внаслідок збройного конфлікту. В Україні забезпечення потреби населення в доступному житлі закріплено конституційним правом (ст. 47 та 48 Конституції України). Вже від самого початку внутрішнього переміщення Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» від 1 жовтня 2014 р.¹¹

У цьому ж році прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод ВПО», де зазначено, що житло надається за умови оплати комунальних послуг за тарифами, встановленими на такі послуги та товари для населення, у т. ч. у місцях компактного розміщення ВПО¹². Законом також встановлено, що органи місцевого самоврядування мають безпосередньо надавати у тимчасове безоплатне користування ВПО з комунальної власності житлові приміщення, придатні для проживання безкоштовно (однак за умови оплати особою комунальних послуг), а також вирішувати питання щодо набуття відповідно до законодавства прав на земельну ділянку із земель комунальної власності. Однак у Проекті Ради Європи «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень» відносно цього Закону зазначено: «...обов'язок органів місцевого самоврядування надати таке житло всім зацікавленим особам не передбачено, як і мінімальні вимоги до якості житла, що надається, визначаючи тільки його придатність для проживання. Крім того, ВПО не захищені законодавством від примусового виселення після сплину 6-ти місяців без надання іншого адекватного житла для проживання» [12, с. 77].

Позитивним кроком на шляху до забезпечення ВПО права на житло були зміни до Порядку формування фондів житла для тимчасового проживання та Порядку надання і користування житловими приміщеннями з фондів житла, внесені до Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до порядків, затверджених Постановою від 31 березня 2004 р. № 422» від 17 січня 2018 р. № 20. Цим заходом розширено сферу застосування житлових фондів на ВПО¹³. Однак аналіз згаданих законів та

¹¹ Постанова Кабінету Міністрів України «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» від 1 жовтня 2014 р. № 505. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.04. 2025).

¹² Закон України «Про забезпечення прав і свобод ВПО» від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 21.05. 2025).

¹³ Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 153 і від 27 січня 2016 р. № 70» від 12 квітня 2024 р. № 422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.04.2025).

законодавчих актів не дає підстав вважати, що ВПО користуються першочерговим правом на забезпечення жилим приміщенням з фондів житла для тимчасового проживання. Причому таке тимчасове житло надається на строк до одного року, натомість як для ВПО у законодавстві передбачено надання тимчасового житла терміном до 6 місяців.

Проблеми житлового забезпечення ВПО мають хронічний характер і не можуть бути вирішені окремими заходами, як-от пом'якшення позачергового отримання квартир або садибних (одноквартирних) жилих будинків із житлового фонду соціального призначення на недискримінаційній основі. Законом України «Про житловий фонд соціального призначення» від 12 січня 2006 р. № 3334-IV (у чинній редакції 20.11.2024) до загальних пільгових категорій як діти з інвалідністю, особи з інвалідністю I і II груп було додано внутрішньо переміщених осіб, які належать до відповідних категорій, що можуть претендувати на позачергове отримання житла¹⁴.

Причини проблем, не відповідних масштабам соціальної політики, полягають в обмеженій моделі Цивільного кодексу України щодо розміщення та життєзабезпечення населення, постраждалого внаслідок надзвичайних ситуацій. У Кодексі виконання заходів щодо забезпечення населення місцем для тимчасового проживання та комунально-побутовими послугами органів місцевого самоврядування передбачається відповідно до встановлених норм і нормативів. Формальність даної позиції очевидна і вона поділяється й Радою Європи: «Українським законодавством не передбачено чітких положень стосовно реалізації права на надання житла у надзвичайних ситуаціях або вжиття інших подібних заходів для ВПО» [12, с. 78]. Наявно припущення необов'язковості здійснення права на отримання соціального житла доведено на практиці, коли договір найму жилого приміщення у соціальному гуртожитку не виконується через відсутність місць.

Перелік документів Ради Європи та національних нормативно-правових актів, які стосуються прав ВПО, висловлюють загальну тенденцію до вирішення житлових проблем таких осіб. Однак необхідно звернути увагу на той факт, що право ВПО на житло, закріплене у чинному українському законодавстві, достатньою мірою не забезпечується, про що свідчать численні звіти та моніторинги міжнародних та національних організацій, які займаються проблемами внутрішнього переміщення в Україні. Неодноразово в аналітичних дослідженнях констатується, що фонди для тимчасового чи соціального житла залишаються фактично не наповненими, така ситуація вкупі з відсутністю захисту ВПО від примусового ви-

¹⁴ Закон України «Про житловий фонд соціального призначення» від 12 січня 2006 р. № 3334-IV. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T063334?an=329> (дата звернення: 05.04.2025).

селення після 6-місячного користування тимчасовим житлом є надзвичайно небезпечною для тих ВПО, котрі не мають змоги оплачувати оренду житла, попри щомісячну допомогу [12, с. 80]. Представлений вище підхід до оцінки значущості галузевих бар'єрів щодо доступності житла, зокрема для ВПО, свідчить, що методи регулювання діяльності у житловій сфері за своїм характером є переважно екзогенними. На відміну від ендегенного фактору вони більш чутливі до адміністративних рішень, опосередкованих юридичними заходами. Однак параметр права не має абсолютних переваг, коли виникає складна ситуація із можливістю забезпечення населення житлом. Специфіка в тому, що юридичні відносини, хоча і визначаються головними, але їх реалізація не є обов'язковою в умовах дефіциту житлових ресурсів.

Висновки. Проведене дослідження свідчить, що незадовільна житлова ситуація, яка складається навколо ВПО, зумовлена недосконалістю і недостатністю правових засад реалізації конституційного права на житло, соціально-демографічними факторами, ресурсним дефіцитом державних і регіональних програм житлового забезпечення. За даними Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури, в Україні нараховується майже 4,9 млн ВПО, з них близько 2,5 млн осіб не можуть повернутися до своїх домівок через пошкодження (знищення) житла. Більшість ВПО становлять новий для соціальної політики контингент населення із тенденцією зросту до споживчої депривації і бідності, потреби якого ще не стали об'єктом статистичного і соціологічного вивчення. В результаті органи влади не мають достатньої інформації щодо диференціації житлових умов залежно від майнового і демографічного стану домогосподарств ВПО та якості життя громадян, що опинилися в умовах порушення правовідносин у житловій сфері. Це не сприяє виконанню програми «Доступного житла» — житла, ціна на яке має бути такою, щоб його можна було придбати чи орендувати без значного фінансового ризику чи навантаження на бюджет сімей. Сьогодні стає очевидним, що подолання дефіциту доступного житла для ВПО передбачає провадження нових концептуальних підходів до забезпечення населення комфортним житлом, яка включає крім можливості придбання житла у власність, збільшення субсидій на оплату орендованого приміщення та надання соціального житла.

Серед актуальних напрямів житлової політики стосовно ВПО, які мають бути опосередковувані комплексом законодавчих і нормативних актів, можна виокремити:

- формування фондів соціального житла;
- стимулювання надання соціального житла для ВПО;
- реформування та детінізація ринку оренди житла;
- доопрацювання державних житлових програм;
- покращення комунікації влади з населенням.

Ці напрями у сфері житлового забезпечення кореспондуються з принципами, закладеними у Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2024 р., яка Розпорядженням КМ № 312-р від 07.04.2023 втратила чинність. Аналіз та пропозиції статті спрямовані на реалізацію державної житлової політики з огляду на сучасний стан житлового забезпечення ВПО.

У контексті цих напрямів необхідно:

- виокремлення з державного житлового фонду та житлового фонду територіальних громад обсягів соціального житла, відповідно до потреб ВПО;
- забезпечення відповідності соціального житла вимогам ринку. Рівень орендної плати, що має сплачуватись безпосередньо особою, повинен залежати від рівня її сімейних доходів та майна і регулюватися шляхом встановлення та періодичного перегляду норм і механізмів субсидювання;
- надання податкових пільг підприємствам, які надаватимуть соціальне житло для ВПО;
- проінвентаризувати мережу житлових приміщень державної та комунальної власності, які можна реконструювати та використати як соціальне житло;
- виявити покинуті та залишені приватні об'єкти нерухомого майна і через відповідні інституціональні механізми включити їх до житлового фонду територіальних громад як соціальне та тимчасове житло для ВПО;
- удосконалити процедури визнання знищеними або пошкодженими об'єкти нерухомого майна на непідконтрольних Україні тимчасово окупованих територіях та територіях ведення активних бойових дій з метою компенсації громадянам витрат на їх втрату (відновлення);
- передбачити можливість і підтримати пропозиції Асоціації міст України щодо внесення змін до Умов забезпечення приватним акціонерним товариством (зокрема «Українською фінансовою житловою компанією») доступного іпотечного кредитування громадян України за умови:
 - покращення кредитування для ВПО в межах державної програми іпотечного кредитування «Оселя, зокрема зменшення першого внеску для ВПО до 6 % і розміру кредитної ставки до 3 %, що надасть можливість більшій кількості ВПО скористатись кредитною програмою;
 - залучення до участі в програмі «Оселя» територіальних громад шляхом прийняття місцевих цільових програм компенсації витрат на сплату першого внеску (або його частини), відсоткової ставки (або її частини);
 - доповнити програму «Оселя» системою пільгового кредитування на будівництво житла для ВПО;
- для тимчасового проживання певних громадян без набуття ними права власності на житло до вирішення ними життєвих проблем створити мережу житла на зразок шелтера;

- запровадити механізм передачі державного майна до громадських організацій ВПО: приміщень санаторіїв, гуртожитків, недобудованих житлових будинків, непрацюючих дитячих садків, освітніх закладів;
- забезпечити ефективну взаємодію органів місцевого самоврядування із ВПО: суттєво розширити права цих осіб з зони бойових дій та непідконтрольних Україні тимчасово окупованих територій на користування державними регіональними житловими програмами, запровадити порядок з державними й місцеві програми компенсації на житло;
- визначити роль і місце житлово-будівельного кооперативу, чітко розмежувати за критерієм будівництва (реновація, будівництво) та управління. Для стимулювання будівництва житлово-комунальних кооперативів ВПО власним коштом відмінити (скоротити) на місцевому рівні сплату податку на додану вартість;
- прискорити розробку порядку створення і функціонування револьверного фонду для ВПО в системі соціального житла;
- передбачити для органів місцевого самоврядування певний відсоток видатків на вирішення питань ВПО в контексті житлових проблем мешканців відповідної громади.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. Kravchenko, V. I., & Palyvoda, K. V. (2006). Financing of housing construction: new trends. Kyiv: Publishing house «Kyiv-Mohyla Academy», ch. 1 [Кравченко, В. І., & Паливода, К. В. (2006). Фінансування будівництва житла: новітні тенденції. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». Ч. 1].
2. Cherenko, L. M. et al. (2020). Housing conditions of the population: factors, current state and regulatory policy. Kyiv: NAS of Ukraine, Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine. https://idss.org.ua/arhiv/living_conditions.pdf [Черенько, Л. М. та ін. (2020). Житлові умови населення: чинники, сучасний стан і політика регулювання Київ: НАН України, Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України].
3. Novikova, O. F., Amosha, O. I., & Antonyuk, V. P., et al. (2016). Internally Displaced Persons: From Overcoming Obstacles to Strategies for Success. Kyiv: Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine. https://iie.org.ua/wp-content/uploads/monografiyi/2016/2016_mono_Novikova_Amosha_Antonyuk_2016.pdf [Новікова, О. Ф., Амоша, О. І., Антонюк, В. П. та ін. (2016). Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху. Київ: Інститут економіки промисловості НАН України].
4. Tokar-Ostapenko, O. (2022). Internally displaced persons: where to look for help during war? National Institute for Strategic Studies. <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vnutrishno-peremishcheni-osoby-de-shukaty-dopomohu-pid-chas-viyny> [Токар-Остапенко, О. (2022). Внутрішньо переміщені особи: де шукати допомоги під час війни? Національний інститут стратегічних досліджень].
5. Honcharenko, O. (2024). The three most important problems of IDPs in Ukraine: what needs to be changed? *Ukrainian truth*. <https://blogs.pravda.com.ua/authors/goncharenko/65e857854edc4/>

- [Гончаренко, О. (2024). Три найголовніші проблеми ВПО в Україні: що потрібно змінити? *Українська правда*].
6. Housing and War in Ukraine (March 24 — June 3, 2022). CEDOS. <https://cedos.org.ua/researches/zhytlo-i-vijna-v-ukrayini-24-bereznya-3-cherunya-2022/> [Житло і війна в Україні (24 березня — 3 червня 2022). CEDOS].
7. Overview of the housing situation in Ukraine: living conditions, rental costs and mobility factors (July 2024). IOM Ukraine. https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_Housing_brief_Living%20conditions%2C%20rental%20costs%20and%20mobility%20factors_July%202024-UKR.pdf [Огляд житлової ситуації в Україні: умови проживання, вартість оренди та фактори мобільності (липень 2024). Представництво МОМ в Україні].
8. Avramova, O. E. (2019). Eviction from housing. Problems of civil law and procedure. https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/24_05_2019/pdf/31.pdf [Аврамова, О. Є. (2019). Виселення з житла. Проблеми цивільного права та процесу].
9. New rules for eviction from housing in Ukraine: Everything you need to know (2025). Dnipro: BudExpert. <https://expert1.org.ua/novi-pravyla-vyselennya-z-zhytla-v-ukrayini-vse-shho-vam-potribno-znaty/> [Нові правила виселення з житла в Україні: Все, що вам потрібно знати (2025). Дніпро: БудЕксперт].
10. Kostas Paraskeva (2017). Protection of Internally Displaced Persons in Accordance with the European Convention on Human Rights and Other European Standards. Kharkiv: Pravo Publishing House. 132 p. <https://rm.coe.int/handbook-costas-paraskeva-eng/168076087f> [Костас Параскева (2017). Захист внутрішньо переміщених осіб відповідно до Європейської конвенції прав людини та інших стандартів Ради Європи. Харків: Право].
11. Guiding Principles on Internal Displacement. «KrymSOS». UNHCR <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf> [Керівні принципи з питання внутрішнього переміщення. «КримSOS». UNHCR].
12. Improving the national legislation of Ukraine on the protection of the human rights of internally displaced persons. Revised basic analysis (2019). Kharkiv: Pravo Publishing House. <https://rm.coe.int/revised-baseline-analysis-2019/168099446a> [Вдосконалення національного законодавства України стосовно захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб. Переглянутий базовий аналіз (2019). Харків: Право].
13. Ukraine: first CEB operation to support housing repairs for households affected by war (2023). Council of Europe. <https://www.coe.int/en/web/portal/-/ukraine-first-ceb-operation-to-support-housing-repairs-for-households-affected-by-war>
14. Improvement of the health protection system and saving life (Heal Ukraine). Ministry of Health of Ukraine. <https://moz.gov.ua/uk/zmicnennja-sistemi-ohoroni-zdorovja-ta-zberezhennja-zhittja-heal-ukraine> [Зміцнення системи охорони здоров'я та збереження життя (Heal Ukraine). Міністерство охорони здоров'я України].
15. Council of Europe Development Bank ready to significantly expand cooperation in housing projects (2024). Government portal. <https://www.kmu.gov.ua/news/bank-rozvytku-rady-ievropy-hotovy-znachno-rozshyryty-spivpratsiu-v-ramkakh-zhytlovykh-proektiv> [Банк розвитку Ради Європи готовий значно розширити співпрацю в рамках житлових проєктів (2024). Урядовий портал].
16. UN Principles on Housing and Property Restitution in the Context of Refugee and Displaced Persons Return (2005). Secretariat of the Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine. <https://www.ombudsman.gov.ua/uk/principi-on-shchodo-restituciyi-zhitla-ta-majna-v-konteksti-povernennja-bizhenciv-i-peremishchenih-osib>

- [Принципи ООН щодо реституції житла та майна в контексті повернення біженців і переміщених осіб (2005). Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини].
17. Recommendation of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe 1877 (2009). The forgotten people of Europe: protecting the human rights of long-term displaced persons. <https://rm.coe.int/16806b5ab0>
[Рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи 1877 (24 червня 2009). Забуті люди Європи: захист прав людини осіб, переміщених на тривалий час].
 18. European Convention on Human Rights (1997). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
[Європейська конвенція з прав людини (1997)].

Стаття надійшла до редакції 03.05.2025

Valerii Novikov, Dr. Sc. (Economics), Prof.

Mykhailo Ptoukha Institute for Demography and Life Quality Research of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60

E-mail: valery.economy@ukr.net

ORCID: 0000-0001-5892-815X

Scopus ID: 57221437748

RIGHT TO HOUSING FOR INTERNALLY DISPLACED PERSONS

The provision of the population with comfortable housing is one of the most important indicators of the quality of life of the population. Adequate housing has always remained a priority problem for the population of Ukraine. At the international level, the right to adequate housing is interpreted in an expanded context. Its criteria are the following: guaranteed housing, availability of services, materials, amenities and infrastructure, suitability of housing for living, physical accessibility, location, cultural adequacy, affordability. The latter criterion is interpreted as the cost of housing, which should not call into question the possibility of its residents exercising other human rights or undermine this possibility. It is from these positions that the right to housing for internally displaced persons (IDPs) is mainly interpreted. Currently, 2.5 million IDPs need to restore their rights to destroyed and damaged housing. A significant role in its implementation belongs to scientific research. Today, there are a number of key issues regarding the implementation of medium-term solutions to provide IDPs with housing, in particular in the absence of a unified system for assessing the level of their integration, which require a comprehensive systemic approach to the implementation of state policy in the housing sector. This will allow Ukraine to reform housing policy, harmonize the country's legislation with modern world norms and standards. The task of the article is to formulate recommendations for improving housing policy for IDPs based on the analysis of published scientific sources, statistical data and legislative acts. The scientific novelty is the author's definition of internally displaced persons as a special layer of society, whose vital activity requires separate legislative regulation. The concept of legal relations in the housing sector is introduced. A number of mechanisms (financial and credit, organizational, programmatic) are proposed that will provide housing for internally displaced persons more accessible. Research methods: an empirical-theoretical (complex) method was used, which ensured the objectivity and reliability of the results obtained, to study in more depth various aspects of the chosen topic.

Keywords: internally displaced persons, housing affordability, housing costs, mortgages, housing legislation.